

Источники и литература

1. Анцыферова Л. И. Архетипическая теория развития личности Карла Густава Юнга // Психологический журнал. – 2000, – Т. 21. – № 3. – С. 10-19.
2. Бахтін М. М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках // Антологія світової літературно-критичної думки. – Львів: Літопис, 1996. – С. 318-323.
3. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії): Монографія. – Херсон: Айлант, 2002.
4. Белянин В.П. Основы психолінгвистической диагностики (Модели мира в литературе). – М.: Перивола, 2000.
5. Гавриленко Э. Ричард Бах (Без права на ошибку или американская трагедия) <http://arimoya.spb.ru/Bach.htm>
6. Гадамер Г. Г. Герменевтика і поетика / Вибрані твори / Пер. з нім. – К.: Юніверс, 2001.
7. Жаботинська С. А. Концептуальний аналіз: типи фреймов // Вісник Черкаського ун-ту. – Вип. – 11. Сер. Філологічні науки. – Черкаси, 1999. – С. 12-24.
8. Калинаускас И. Н. В поисках света. – СПб.: Фонд «Лики культур», 2001.
9. Калинаускас И. Н. Игры, в которые играет Я. – СПб.: ИК «Невский проспект», 2003.
10. Калинаускас И. Н. Хорошо сидим! – СПб.: Невский проспект, 2004.
11. Колесникова В. І. Ідеї аналітичної психології К. Г. Юнга в дослідженні проблеми особистісного розвитку: Автореф. Дис. ... Канд. псих. наук. – К., 2003.
12. Почепцов Г. Г. Паблік рилейшинз для професіоналов. – М.: Редол-бух, К.: Ваклер, 2001.
13. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. – К.: Фитосоцицентр, 2002.
14. Сорокин Н. А. Этнопсихолінгвістика. – М.: Наука, 1988.
15. Туровская М. Три жизни «Чайки по имени Джонатан Ливингстон» // www.mai.ru/projects/flight/bach/art003.htm
16. Юнг К. Г. Человек и его символы / Под общ. ред. С. Н. Сиренко. – М.: Серебряные нити, 1998.
17. Fauconnier G. Conceptual Integration Networks // Cognitive Science. – 1998. – Vol. 22(2). – P. 133-187.
18. Lapaire J-R. Imaginative Grammar: Unpublished Manuscript. – Bordeaux University, France.
19. Rogers H.B. What is Magical Realism, Really? / com/sf/realism.Shtml

Крижановська Т.

ІНТЕГРАТИВНІ ОПОЗИЦІЇ В СИСТЕМІ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ WISDOM/МУДРІСТЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Протягом двох останніх століть вчених цікавлять проблеми взаємозв'язку мови та її носіїв. Ще в 19 столітті такі вчені, як Ф.Фортунатов, Г. Шухардт, а пізніше і К. Фосслер, О. Шахматов, У. Вайнрайх, В. Абаєв, Б. Серебренніков та інші розмірковували про зв'язок історії та культури народу з його мовою. Саме в мові фіксуються і знаходять своє вираження різноманітні факти не лише з історії, особливості культури народу, його традиції, обряди також отримують відображення в мовних знаках. Я. Гримм називав мову живим свідомством про народи.

З появою і активним розвитком когнітивної лінгвістики в кінці 20 століття приходить і розуміння того, що зв'язок між мовою і історією та культурою народу встановлюється у мисленні народу (Н. Арутюнова, Т. Булигіна,

А. Вежицька, С. Жаботинська, О. Кубрякова, Р. Фрумкіна). Найбільш важливим і найбільш опрацьованим розділом когнітивної лінгвістики, на думку М.Кочергана, є когнітивна семантика, головним завданням якої є виявлення і пояснення того, «...як організоване знання про світ у свідомості людини і як формуються і фіксуються поняття про світ» [1, с. 149]. Представниками цього підходу є американські вчені Дж. Лакофф, Р. Лангакер, Ч. Філлмор, Л. Талмі, Р. Дженкендорф та інші.

Отже характерною рисою сучасних досліджень є вивчення мови у тісному зв'язку з людиною, її свідомістю, пізнанням навколишньої дійсності та її практичної діяльності. Людина не просто пізнає світ, вона живе в ньому. Завдяки цьому в мові знаходить своє вираження не лише об'єктивна дійсність, а й сама людина. Тому особливе значення надається проблемі співвідношення мови та мислення, а також виявленню закономірностей утворення абстрактних концептів і їхньому вираженню в семантичних просторах різних мов.

На думку В. М. Русанівського, «...вивчення всіх інгредієнтів мови як складної системи повинно починатися із з'ясування внутрішньої форми слова» [3, с. 14].

Дослідження лексичних засобів англійської мови на позначення концепту *wisdom/мудрість* ґрунтується на базі словникових дефініцій. Як відомо, семи в структурі слова організують ієрархію. Тому при дослідженні цієї структури в ній необхідно «...виділяти найбільш загальні семи, яким підпорядковуються усі інші, менш загальні» [2, с. 34]. Під семою ми розуміємо мінімальний елемент змістової сторони мови, що є елементарним відображенням у ній різних сторін означуваних предметів та несе в собі різні види інформації про навколишню дійсність, яка позначається словом (Д. Болінджер, Д. Шмелев, Р. Гайсина, М. Кочерган).

Метою статті є дослідження семної структури лексичних одиниць на позначення концепту *wisdom/мудрість* в англійській мові, а також кількісні та якісні відношення між ними.

Матеріал дослідження складають семантичні компоненти значень лексичних одиниць на позначення концепту *wisdom/мудрість* в англійській мові та самі лексичні одиниці, відібрані з Великого Оксфордського Словника (The Oxford English Dictionary: 12volumes).

Американський дослідник Г.-Й.Шмід, вивчаючи абстрактні іменники, що мають рамкову конструкцію (shell-nouns), відносить іменник *wisdom/мудрість* до групи концептуальних іменників, які вміщують в себе будь-який вираз думки, поглядів, ідей [5, с. 185]. На його думку, концептуальні іменники з рамковою структурою не лише утворюють концепти, а й самі є концептами [5, с. 188].

Щоб точно розкрити та зрозуміти структуру концепту *wisdom/мудрість*, треба детально дослідити семну структуру лексичних одиниць, які його вербалізують. Методом компонентного аналізу з Великого Оксфордського Словника нами було відібрано 380 лексичних одиниць на позначення вказаного концепту, які характеризуються 1185 значеннями. Структура більшості зазначених лексичних одиниць у сучасній англійській літературній мові складається з великої кількості ознак, які сприяють як їхньому входженню до різних понятійних полів, так і взаємоперетинанню одне одного в межах єдиного лексико-семантичного поля.

Представлення лексичного значення слова, яке вербалізує концепт *wisdom/мудрість*, у вигляді структури «..ставити питання про відношення між семами, спосіб їх репродукції на основі ієрархічної організації сем у складі значення лексичної одиниці» [4, с. 111]. Серед значень лексичних одиниць на позначення концепту *wisdom/мудрість* у сучасній англійській мові виділяються якості, властивості кого-небудь чи чого-небудь; характеристика людини, її розумові здібності та розумова діяльність; форми прояву мудрості; процес здобуття, засвоєння, вдосконалення знань, умінь, досвіду; релігійний аспект життя людини та інші.

Найуживанішою в досліджуваному матеріалі виступає сема 'action' (дія), яка зустрічається в 78 лексичних одиницях, таких як **apprehension** (розуміння), **conduct** (поведінка), **cause** (причина), **conscience** (сумління), **contemplation** (міркування), **creation** (створення), **development** (розвиток), **erudition** (ерудиція), **formation** (формування), **ground** (підстава), **inquiry** (розпитування), **intelligence** (тямучість), **intuition** (інтуїція), **moral** (розумовий), **philosophy** (філософія), **prudence** (розсудливість), **reflection** (роздуми), **meditation** (роздумування), **thinking** (мислення), **belief** (віра), **comprehension** (розуміння) та інші. Пор.: *A clear apprehension of this Abstract Idea was necessary to a right understanding* (Dk. Argyll). *Sir William Hamilton.. restricts the meaning of intuition to that which is known by external perception* (H. Spencer). *To think that every thing is to be brought down to the comprehension of the fool* (H. V. Wheatley). Загалом, як стверджує М. П. Фабіан, «..чим частіше зустрічається сема в лексичних значеннях великої кількості слів, тим вона виступає загальнішою, ..позбавленою емоційного навантаження...» [4, с. 116].

Це спостерігаємо і в групі сем, що вказують на розумові здібності та розумову діяльність людини. Отже сема 'mental' (розумовий) об'єднує 45 лексичних одиниць, серед яких **capability** (здатність), **skilful** (досвідчений), **condition** (стан), **right** (правильний), **effort** (зусилля), **emotion** (емоція), **exercise** (вправа), **idea** (думка), **intellect** (інтелект), **view** (точка зору), **knowing** (знаючий), **recognition** (усвідомлення), **sanity** (здоровий глузд), **truth** (правда), **enlightenment** (освіченість), **knowledge** (знання), **talent** (талант), **capacity** (розумові здібності) та інші. Пор.: *A happiness, That often Madness hits on, Which Reason and Sanity could not So prosperously be deliver'd of* (W.Shakespeare). «*But you are a presbyterian..?*» «*I am sir; praised be the light that showed me the right way*», replied the landlady (W.Scott). *With many recognitions dim and faint.. The picture of the mind revives again* (W.Wordsworth).

Сема 'faculty' (здібність) зустрічається в 40 лексемах, таких як **conscious** (що усвідомлює), **consciousness** (свідомість), **discernment** (проникливість), **discrimination** (упередженість), **feeling** (почуття), **judgment** (судження), **memory** (пам'ять), **mind** (розум), **rational** (розумний), **reason** (розум), **sense** (відчуття), **wit** (кмітливість) і т. д. Пор.: *Consciousness is a knowledge solely of what is now and here present to the mind. It is therefore only intuitive, and its objects exclusively presentative* (Sir W.Hamilton). *The eye of the soul acquires a discernment whereby some can instantly read the characters of others* (H.Manning).

Сема 'knowledge' (знання) об'єднує 49 слів, серед яких **acknowledgement** (визнання), **cognizance** (знання), **cognizant** (обізнаний), **confession** (сповідь), **doctrine** (вчення), **education** (освіта), **to enlighten** (просвіщати), **experience** (досвід), **expertness** (досвід), **to impart** (ділитися), **instruction** (вказівка), **to learn** (вчити), **proficiency** (уміння), **science** (наука), **wisdom** (мудрість), **teacher** (вчитель) та інші. Пор.: *The business from which we withdraw our cognizance is.. below our notice* (S.Johnson). *The following circumstance, of which the writer is personally cognizant* (J.Carpenter). *Their enemies expertness of the Country troubling their marches* (B.Harris).

У досліджуваному матеріалі сема 'mind' (розум) фіксується у 55 словах, таких як **consideration** (міркування), **courage** (мужність), **delusion** (помилкова думка), **to direct** (спрямовувати), **faculty** (здібність), **firmness** (стійкість), **inspiration** (натхнення), **to judge** (судити), **to perceive** (сприймати), **proof** (доказ), **skill** (уміння), **sober-minded** (розсудливий), **sound** (правильний), **wise** (мудрий), **soundness** (тверезість міркування), **brain** (мозок) і т. д. Пор.: *At that very moment, Consideration like an Angel came, And whipt th' offending Adam out of him* (W.Shakespeare). *Our personality.. is centered in one faculty which we call the will* (F.Temple). *I must trust to good sword, strong arm, and sound heart* (W.Scott).

Сема 'judgment' (судження) зустрічається у 33 лексичних одиницях, серед яких **discreet** (розсудливий), **judicious** (розважливий), **prejudice** (упередженість), **prudent** (розумний), **reasonable** (розсудливий), **proposition** (пропозиція), **sober** (що тверезо мислить), **solidity** (надійність), **witty** (кмітливий), **to guess** (здагадуватися), **to approve** (схвалювати) та інші. Пор.: *Now this over-done.. though it make the unskilful laugh, cannot but make the Judicious grieve* (W.Shakespeare). *He that is not wise [marg. or, wittie], will not be taught* (Bible). *Satire's my weapon, but I'm too discreet To run a muck, and tilt at all I meet* (Pope).

Сема 'thought' (думка) об'єднує 28 слів, таких як **conversation** (розмова), **courage** (мужність), **discourse** (промова), **domain** (сфера діяльності), **to inspire** (надихати), **memory** (пам'ять), **mindful** (уважний), **profound** (глибокий), **serious** (серйозний), **soul** (душа), **thinking** (мислення), **attention** (увага), **to think** (думати), **system** (система) і т. д. Пор.: *I was.. glad to see that she took a serious thought of any kind* (W.Scott). *The absence of the soul is far more terrible in a living man than in a dead one* (Ch.Dickens). *Our memory is, of all our powers of mind, that which is peculiarly liable to be suspended* (W.Scott).

У 24 словах зустрічається сема 'opinion' (точка зору). Це **to guide** (спрямовувати), **notion** (поняття), **speculation** (роздум), **talk** (бесіда), **versification** (віршування), **to esteem** (поважати), **regard** (зв'язок), **mind** (розум), **to guess** (здагадуватися), **judgment** (судження) та інші. Пор.: *The Spirit of truth.. will guide you into all truth* (Bible). *She esteemed that she knew what life was, and that it was grim* (A.Bennett). *Widow, we will consider of your suit And come some other time to know our mind* (W.Shakespeare).

Сема 'intellectual' (розумовий) є спільною для 23 слів, таких як **to enlighten** (просвіщати), **judicious** (розважливий), **profound** (глибокий), **sedate** (врівноважений), **soul** (душа), **spiritual** (духовний), **staid** (врівноважений), **to profess** (стверджувати), **faith** (віра), **capacity** (розумові здібності), **intellect** (інтелект), **knowledge** (знання), **witty** (кмітливий) і т. д. Пор.: *When fear hath.. disabled the mind for a cool and sedate judgment and valuation of things* (J.Spencer). *A staid and considerate understanding* (J.Bruce). *A Magitian, most profound in his Art* (W.Shakespeare). *Blunting the keenness of his spiritual sense With narrow schemings and unworthy cares* (W.Shelley).

У групі сем, що вказують на якості, властивості кого- чи чого-небудь, теж є семи, які зустрічаються у лексичних значеннях великої кількості слів. Так сема 'character' (характер) є інтегративною в еквіполентній опозиції, яку утворюють 30 лексичних одиниць: **condition** (стан), **education** (освіта), **essence** (суть), **good** (добрий), **individual** (індивідум), **orthodoxy** (православ'я), **reliance** (довіра), **solemn** (священний), **genuine** (істинний), **trust** (довіра), **training** (навчання), **power** (сила), **solidity** (надійність), **solid** (надійний, міцний), **fact** (факт) та інші. Пор.: *It would be absurd to assign the genius of Mozart to training* (J.Rogers). *The assistance of men of reading and of solid parts* (W.Scott). *Man.. Most ignorant of what he's most assured, His glassy essence.. Plays such fantastic tricks, etc* (W.Shakespeare). *Education is the formation of the whole man – intellect.. character, mind, and soul* (H.Manning).

Сема 'quality' (якість) об'єднує 44 лексичних одиниці, такі як **character** (характер), **cleverness** (обдарованість), **creative** (творчий), **freedom** (свобода), **goodness** (великодушність), **healthiness** (здоров'я), **life** (життя), **mettle** (темперамент), **morality** (принципи поведінки), **sageness** (мудрість), **trustiness** (надійність), **trait** (характерна риса), **worthy** (гідний), **value** (цінність), **perception** (сприйняття) і т. д. Пор.: *By Cleverness.. I mean a comparative readiness in the invention and use of means, for the realizing of objects and ideas.. cleverness is a sort of genius for instrumentality. It is the brain in the hand* (Coleridge). *Virtue is bold, and goodness never fearful* (W.Shakespeare). *We do not look in great cities for our best morality* (J.Austen).

Сема 'good' (добрий) у досліджуваному матеріалі зустрічається у 20 лексичних одиницях: **goodness** (великодушність), **health** (здоров'я), **pleasure** (задоволення), **right** (правильний), **sensible** (розважливий), **skilful** (досвідчений), **wise** (мудрий), **smart** (розумний), **substantial** (важливий), **wholesome** (моральний), **wit** (кмітливий), **witty** (кмітливий) та інші. Пор.: *Your great Goodness, out of holy pity, Absolu'd him with an Axe* (W.Shakespeare). *It is by virtue of this style that Tully is as short and smart as Seneca* (Pope). *It is wholesome and tonic to realise the powerlessness of man in the face of these little accidents* (R.Kipling).

Наступні семи у досліджуваному матеріалі зустрічаються рідко, що вказує на їхню специфічність та значущість. Так, сема 'attentive' (уважний) передає значення лексичних одиниць **consideration** (роздуми) та **contemplation** (міркування), а сема 'authoritative' (авторитетний) характеризує слова **direction** (керівництво) та **religion** (релігія). Сема 'benevolent' (доброчинливий) зустрічається лише в слові **good** (добрий). Те ж саме спостерігаємо і з семою 'bold' (зухвалий), яку знаходимо у значенні слова **modest** (скромний). Сема 'clever' (розумний) об'єднує сім лексичних одиниць: **cleverness** (обдарованість), **dexterous** (тямущий), **skilful** (досвідчений), **smart** (розумний), **spiritual** (духовний), **witty** (кмітливий), **wise** (розумний). Сему 'cognizant' (знаючий) знаходимо в значеннях таких лексичних одиниць, як **aware** (що усвідомлює), **intelligent** (розумний), **sensible** (розважливий). Лексична одиниця **ardour** (завзяття) характеризується такими семами, як 'vehemence' (запальність), 'enthusiasm' (ентузіазм), 'eagerness' (запал), 'warmth' (запал). Дві семи 'confident' (упевнений) та 'trustful' (довірливий) зустрічаються у значенні слова **reliant** (упевнений). Остання сема також передає значення лексичної одиниці **worthy** (гідний). Семи 'devout' (побожний), 'pious' (благочестивий) 'godly' (божественний) характеризують слово **religious** (релігійний). Відразу 8 сем є унікальними в значенні лексичної одиниці **freedom** (свобода). Це 'exemption' (звільнення), 'arbitrary' (свавільний), 'despotic' (деспотичний), 'autocratic' (самовладний), 'independence' (незалежність), 'liberty' (свобода), 'fate' (доля), 'necessity' (необхідність).

Отже дослідження семантики лексичних одиниць на позначення концепту *wisdom/мудрість* в англійській літературній мові дає змогу зрозуміти не лише його структуру, а й уявлення англійців про нього. Словникові статті можна вважати надійним та повним джерелом для виявлення лексичних одиниць, що вербалізують зазначений концепт, та їхнього семного складу.

Як показує дослідження, чим частіше зустрічаються семи в значеннях великої кількості слів, тим загальнішими та емоційно-нейтральними вони є. І навпаки, чим рідше зустрічається сема, тим вище є її значущість. Завдяки своїй якісній характеристиці семи в досліджуваному матеріалі поділяються на певні групи, серед яких велику увагу привертають семи на позначення розумової діяльності та розумових здібностей людини, якості та характеристика кого- чи чого-небудь. Подальше дослідження семної структури лексичних одиниць на позначення концепту *wisdom/мудрість* в англійській літературній та українській літературній мовах дасть змогу не лише систематизувати «уривок» мови, що репрезентує даний концепт, а й провести типолого-зіставний аналіз мовних одиниць, що його вербалізують.

Джерела та література

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: Видання 2-ге, виправлене і доповнене: – К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – 464 с.
2. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка: Учебное пособие для филологических факультетов ун-тов. – М.: Высшая школа, 1982 – 152 с.
3. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні; Відп. ред. О.С.Мельничук. – К.: Наукова думка, 1988 – 240 с.
4. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах. – Ужгород: Інформаційно-видавниче агенство «ІВА», 1998. – 256 с.
5. Schmid H.-J. English abstract nouns as conceptual shells: From corpus to cognition. – В.: N.Y.: Mouton de Gruyter, 2000. – XI, 457 p. The Oxford English Dictionary: 12 volumes. – Volumes 1 – 12 – Oxford, 1969-1973.

Крючкова Т. Б. МЕСТО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В СОЦИАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНОЙ СИСТЕМЕ РОССИЙСКИХ УЧЕНЫХ¹

Языковая ситуация на нашей планете, по крайней мере в ее цивилизованной части, начиная со второй половины XX в., характеризуется постоянным усилением роли английского языка, в результате чего он, безусловно, в настоящее время стал мировым языком № 1. Эта ситуация широко обсуждается в научной литературе с разных точек зрения. Одних ученых волнует судьба самого английского языка, который в процессе его использования в так называемых «странах внешнего круга», т. е. странах, где он широко распространен как второй язык, может распасться на многочисленные сильно отличающиеся друг от друга варианты. Эти суждения